

Spółeczeństwo łagodnej techniki

Andrzej Kiepas: *Moralne wyzwania nauki i techniki*, Katowice 1992, Biblioteczka „Transformacje”, s. 120.

„Pytanie o technikę w powiązaniu z pytaniem o człowieka jest podstawowym pytaniem filozofii techniki” (s. 44). Tak ujmuje podstawowy problem filozofii techniki Andrzej Kiepas. Zarówno triumfalizm, jak i katastrofizm są stanowiskami nie wystarczającymi do oceny rozwoju nauki i techniki. Pierwsze przecenia pozytywy rozwoju naukowo-technicznego, drugie zaś nadmiernie je deprecjonuje. Podstawy dla stanowiska trzeciego próbuje nakreślić autor.

Refleksję nad techniką chce wzbogacić o aspekt moralny. Drogi moralności wiedzy, jego zdaniem, rozeszły się w momencie, gdy Arystoteles wiedzę podzielił na trzy dziedziny: teoretyczną, praktyczną i wytwórczą. Rozdział ten zaowocował przekonaniem o obiektywności nauki i jej aksjologicznej niezależności. Podejście to ma już walor jedynie historyczny. Dominująca stała się tzw. nauka krytyczna, której fundamentem jest pragmatyczny aspekt wiedzy. Dziś nauka powiązana jest nie tylko z techniką, ale i z gospodarką oraz polityką. Dzięki tym powiązaniom nauka krytyczna *ex definitione* powiązana jest ze sferą wartości kulturowych i społecznych. Jej istotę przedstawić można następująco. Powinna być holistyczna i interdyscyplinarna — dzięki temu lepiej niż nauka tradycyjna ma rozwiązywać problemy. To ostatnie ma być jej *modus operandi*; badacze skupiają się na określonym problemie, a nie — jak w wypadku nauki tradycyjnej — na określonej dyscyplinie.

Obiektywność nie jest tu podstawowym aksjomatem. Nie rezygnuje się z niej, ale jednocześnie prowadzi się badania ze świadomością współtworzenia rzeczywistości dzięki dokonywanej w nią ingerencji. Fakt ingerowania wiąże naukę i technikę ze sferą wartości, które „(...) jak każde działanie człowieka podlegać mogą moralnej ocenie” (s. 20).

Dla nauki i techniki wskazać można ich pole etyczne, wyznaczone następującymi warunkami: 1) ambiwalencją ich skutków i zastosowań. Samo dokonanie jakiegoś odkrycia naukowego lub innowacji technologicznej *per se* zawiera już swe negatywne skutki; 2) koniecznością ich użycia i zastosowania, pojawiającą się wszędzie tam, gdzie pojawiają się możliwości techniczne. Idealnym przykładem jest tu medycyna. Taki stan rzeczy pociąga za sobą konieczność dokonywania określonych rozstrzygnięć o charakterze moralnym; 3) globalnymi skutkami. Globalny charakter odkryć i ich zastosowania ze względu na szybkość i powszechność rozchodzenia się informacji stał się faktem; 4) odrzuceniem antropocentryzmu. Nie tylko poszczególni ludzie, ale ludzkość i świat jako całość muszą być brane pod uwagę; 5) problemy nauki i techniki nie są już tylko problemami nauki i techniki — mają znacznie szerszy, bo globalny aspekt.

W kontekście owych warunków pojawia się pytanie o odpowiedzialność nauki i techniki. Wykracza ona, zdaniem Kiepasa, poza etykę. Staje się centralną kategorią antropologiczną. Konstytuują ją następujące warunki: a) relacja pomiędzy sumieniem a odpowiedzialnością, b) zakres odpowiedzialności za skutki działań, c) uzależnienie nauki i techniki od wiedzy o współczesnej etyce, d) zagadnienie zaufania w stosunku do techniki, e) odpowiedzialność globalna.

Potrzebna jest zatem nowa etyka — etyka odpowiedzialności. Oto podstawowe jej postulaty: 1) musi być zorientowana na dziedziny polityki publicznej, a nie tylko na działanie jednostek, 2) należy przyjąć określoną hierarchię interesów społecznych, bezwzględny priorytet mają tu interesy ludzkości jako całości, 3) powinna połączyć odpowiedzialność

prewencyjną z odpowiedzialnością za skutki działań i decyzji, 4) etyka zajmować się ma nie tylko zagrożeniami ze strony techniki, ale i szansami, jakie stwarza ona dla dalszego rozwoju, 5) powinna się ona zajmować również odpowiedzialnością instytucjonalną, 6) etyka odpowiedzialności to etyka kooperacji, a warunkiem urzeczywistnienia tej etyki jest pogłębienie procesów demokratyzacji i rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Druga połowa naszego wieku zrodziła dwa paradygmaty: poprawiać technikę czy szukać alternatyw. Pierwszy, zwany koncepcją wartościowania techniki, chce jedynie ulepszać istniejącą technikę. Mieści się on w ramach myślenia wyznaczającego rozwój współczesnej cywilizacji. Paradygmat drugi, czyli tzw. koncepcja alternatywna, zwana również społeczeństwem łagodnej techniki, nie rezygnuje z techniki jako narzędzia przekształcania świata. W tej opcji umieszcza swą refleksję Kiepas, charakteryzując ją następująco: ekologia i zdrowie, niski poziom wykorzystania energii, małe zanieczyszczenia, rozwój rzemiosła i małych zakładów produkcyjnych, dominacja wsi, związki wspólnotowe, stabilna gospodarka, nauka i technika powiązane z kulturą powszechnie wszystkim dostępną.

Autor świadomy jest faktu, że filozoficzna refleksja nad techniką, o ile odpowiadać ma na aktualną sytuację problemową, musi dążyć do wypracowania nowego paradygmatu. Paradygmat, za którym optuje Kiepas, to społeczeństwo łagodnej techniki. Jego fundamentem jest nauka krytycznie oceniająca swe rezultaty (biorąca pod uwagę skutki ich wykorzystania), opierająca się na pragmatycznym aspekcie wiedzy. A zatem celem nauki nie jest już prawda, lecz „(...) dążenie do osiągnięcia określonej użyteczności (...)” (s. 15). Osiąganie założonej użyteczności, wraz z jednoczesnym zwracaniem uwagi na możliwe skutki zastosowania, stanowić ma więc podstawę nowego paradygmatu, którego warunków funkcjonowania niestety Kiepas nie podaje, tym samym czyniąc dalsze swe analizy niepełnymi. Wydaje się, że autor ma świadomość kryzysu, ale brak mu wizji pozwalającej na jego zażegnanie.

Pominięcie przez Kiepasa rozważań natury metafizycznej, poza wzmianką o ich konieczności, nie pozwala na rozstrzygnięcie, czy i w jakim stopniu jego koncepcja sytuuje się w obrębie koncepcji alternatywnych (s. 28). Deklaratywne wpisanie się w ten paradygmat nie przesądza jeszcze sprawy faktycznego w nim uczestnictwa. Proponowane przez niego strategie mają charakter doraźnej terapii, uwrażliwiającej środowiska techniczne i polityczne na moralne aspekty ich technologicznych działań i decyzji (s. 71–77). Kiepas tkwi jednak w paradygmacie wartościowania techniki. Bez analiz przyczyn obecnej sytuacji problemowej, bez odpowiedzi na pytanie, dlaczego naukowo-techniczny sposób widzenia świata okazał się niewystarczający i bez zaproponowania sposobu alternatywnego — jego propozycja pozostaje w starym sposobie myślenia. Bez alternatywnej metafizyki nie ma alternatywnej refleksji nad filozofią techniki. Możemy tylko poprawiać to, co z historycznej perspektywy okazało się rozwiązaniem wadliwym. Nie można przy tym liczyć, że rozwiązanie takie będzie skuteczne, ponieważ tkwiąc w starym sposobie myślenia, preferując jego systemy wartości, siłą rzeczy powielamy jego grzechy główne. Kiedy Heidegger pisał, że technika jest ostatnim stadium metafizyki, miał na myśli fakt, że myślenie zamknęło się w schemacie relacji przedmiotowych (reifikujących), i albo — dzięki nowemu sposobowi myślenia — poza te relacje wyjdziemy, albo — pozostając przy starym sposobie — w nich pozostaniemy.

NAKŁADEM UNIwersYTETU MARIi CURIE-SKŁODOWSKIEJ

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 5, 20-031
Lublin, tel./fax 37-53-02. Wydrukowano w Zakładzie Poligrafii Wydawnictwa UMCS w lipcu
1995 roku

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XVI/XVII

SECTIO I

1991/1992

---

24. M. Filipiak: The Concepts of Development, Socialization, Socialization Effect, Adaptation and Upbringing of Man
25. T. Wach: The Position of the Pupil at School in the Light of Polish Laws on Education
26. E. Krawczak: The Institutional Scope of Special Education in the Lublin Voivodeship. State and Needs
27. J. Suprewicz: Sociological Studies on the System of Mining Schools in Poland
28. W. Piątkowski: Ecological Problems in the Programmes of Political Parties. Parliamentary Election of October 1991
29. U. Osypiuk: Substitute Families. A Typology
30. M. Komorska: Socio-Cultural Conditioning and Consequences of Attitudes Towards Death in Polish Society

Adresse:

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
WYDAWNICTWO

Plac Marii

Curie-Skłodowskiej 5

20-031 LUBLIN

POLOGNE